

'De Bijbel en biodiversiteit

Alles wat adem heeft, loof de HEER!'

Vanouds zijn er twee visies op natuurbescherming: één waarin de mens centraal staat (waarbij de natuur ondergeschikt is aan de mens) en één waarin de ecologie centraal staat (waarbij de mens als een van de vele gelijkwaardige soorten wordt beschouwd). De Bijbel reikt een derde perspectief aan.

Door Dave Bookless

Gepubliceerd in: Cambridge Papers, Vol. 23 (2014). Vertaling en bewerking: Embert Messelink (A Rocha Nederland).

In onze seculiere westerse cultuur roepen wetenschappers zelden de assistentie van gelovigen in. Toch gebeurde dat de afgelopen jaren een aantal keren op het gebied van natuurbescherming. Grote organisaties als de Wereldbank en het Wereld Natuur Fonds (WNF) hebben tegenwoordig programma's waarbij wereldgodsdiensten worden ingeschakeld om mee te denken over natuurbehoud.

De belangrijkste reden is de crisis in de natuurbescherming. Ondanks honderd jaar wetenschap, politieke lobby en educatie gaat het verlies van soorten en hun leefgebieden steeds sneller. Alle inspanningen hebben de ecologische achteruitgang niet kunnen stoppen. Natuurbeschermers gaan nu noodgedwongen op zoek naar het antwoord op de kernvraag: *wat geeft de natuur eigenlijk haar waarde?*

Is natuurbehoud vooral nuttig omdat de natuur belangrijk is voor ons als mensen? Of hebben dieren en planten intrinsieke waarde? En waarop is die waarde dan gebaseerd? Kan het christelijk geloof helpen om de ethiek van natuurbehoud scherper te krijgen? Of is het christelijk geloof, zoals sommigen zeggen, juist onderdeel van het probleem omdat het altijd heeft benadrukt dat er een kloof gaapt tussen mensen en de rest van de schepping?

Vanouds zijn er twee visies: één waarin de mens centraal staat (antropocentrisch, waarbij de natuur ondergeschikt is aan de mens) en één waarin de ecologie centraal staat (eco-centrisch, waarbij de mens als een van de vele gelijkwaardige soorten wordt beschouwd). Ik denk dat de Bijbel kritisch is over beide visies. Het Bijbelse getuigenis is theocentrisch en zet dus God centraal. De mensen en alle andere schepselen hebben beide een plek in Gods plan met deze wereld. Als mensen nemen we een unieke plek in. Maar ook dieren hebben waarde voor God, die gevolgen heeft voor hoe de mens hen behandelen mag.

De mensheid in Genesis: 'beeld van God' of 'stof van de aarde'?

Het christelijke denken over de relatie tussen de mensen en andere wezens begint met Genesis 1 en 2. Dit zijn complexe, theologisch rijke passages met gevolgen voor allerlei leerstellingen. Ik richt me hier vooral op de plaats van de niet-menselijke schepping.

Hiërarchie?

Allereerst zien sommige theologen een hiërarchie in de scheppingsdagen. Volgens hen begint God met het onbelangrijkste en eindigt Hij met het belangrijkste: de schepping van de mens. De vraag is of die benadering juist is. In de tekst delen mensen hun scheppingsdag met alle landdieren. En niet de mensheid, maar de sabbat is de ware kroon op de schepping. Dat betekent dat de waarde van de schepping bij God zelf ligt. God had bij elk onderdeel verklaard dat het 'goed' was. Als Hij tot slot verklaart dat alles 'zeer goed' is, wijst dat niet alleen op de schepping van de mens. God bekeek 'alles wat Hij had gemaakt' en noemde het zeer goed.

Grieks dualisme

Ten tweede hebben zowel mensen als andere wezens de 'levensadem' van God gekregen. Het is dezelfde Hebreeuwse uitdrukking die wordt gebruikt. In het Bijbelse wereldbeeld zie je telkens weer een sterke integratie van het materiële en het geestelijke. Vroegchristelijke theologen werden echter al beïnvloed door de Griekse filosofie, toen ze hun christelijke boodschap aan de wereld wilden overbrengen. De mens wordt belangrijker, dieren en planten zijn er vooral voor hem. Origines (rond 200) schreef: 'De Schepper heeft alles gemaakt om het rationele wezen en zijn natuurlijke intelligentie te dienen. Honden hebben we bijvoorbeeld nodig voor de bewaking van kuddes. Andere dieren kunnen onze bagage dragen. Ook leeuwen en beren zijn ons gegeven, namelijk om de moed die in ons is, te oefenen.' Tijdens de Reformatie werd er kritischer gedacht over het Griekse denken, maar de invloed is vandaag de dag nog altijd merkbaar.

Beeld van God én uit de aarde

Bewustwording van deze Griekse filosofische achtergrond is ook belangrijk bij het derde punt, als we nadenken over de betekenis van de term 'evenbeeld van God' (Genesis 1: 26-28). Allerlei interpretaties van deze uitdrukking zijn gebaseerd op filosofische speculaties in plaats van Bijbelse exegese. 'Evenbeeld van God' zou verwijzen naar rationaliteit (Athanasius), verstand en wil (Augustinus) of morele gerechtigheid (de hervormers). In mijn optiek moet elke exegese van het 'imago Dei' rechtstreeks voortvloeien uit de context van Genesis 1:26. En dat betekent dat recht moet worden gedaan aan de relatie van de mens met andere wezens: 'evenbeeld van God' is, in elk geval gedeeltelijk, een *functieomschrijving*. De mensheid is gemaakt in Gods beeld en gelijkenis om Gods karakter te weerspiegelen als we 'heerschappij voeren over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt'. (Genesis 1:26). We zijn dus geschapen naar Gods beeld, maar tegelijk ook gevormd uit 'adamah': grond of aarde. Onze levensvorm is gebaseerd op koolstof, om het maar eens wetenschappelijk te zeggen. Tegelijk hebben we een unieke roeping en zijn we apart gezet – maar nooit gescheiden van – alle andere levende wezens. Onze roeping is Gods beeld te weerspiegelen.

Verantwoordelijk leiderschap

Als we scherp hebben dat we zowel van de aarde als naar Gods beeld zijn gemaakt, kunnen we in de vierde plaats nadenken over de vraag hoe we dan heersen over de medeschepselen. Christenen zijn er wel van beschuldigd dat ze het gebod tot 'heersen over' gebruiken als vrijbrief voor een onbelemmerde exploitatie van de aarde en haar schepselen. De betekenis van 'heersen over' en 'onderwerpen' moet echter worden gezien in de context van een schepping die God als 'zeer goed' had aangemerkt en die God maakte om ervan te genieten. De betekenis van beide termen kan variëren, afhankelijk van de context. De context in Genesis 1 is een niet-gewelddadige wereld, waarin de mens een vegetarisch dieet kreeg. De roeping van de mensen was om naar Gods evenbeeld die wereld te ontwikkelen en ervoor te zorgen. 'Onderwerpen' betekent 'in vorm brengen' en 'op orde brengen'. Het doel is vruchtbaarheid en productiviteit, zodat al Gods goede schepselen tot bloei konden komen. 'Heersen over' draait om gezag en leiderschap, zoals het hoofd van een huishouden of een vertegenwoordiger van een koning moet tonen. Het Bijbelse ideaal van een koning was de herder-leider. Voor christenen is dat koningschap opnieuw gedefinieerd in Christus, die kwam om te dienen: de koning-knecht.

Heersen kan nooit betekenen dat we de aarde ongeremd mogen exploiteren en medeschepselen tot uitsterven brengen. Het is een roeping om verantwoordelijk leiderschap te tonen in ons leven met alle schepselen. Ook de opdracht aan Adam om de tuin van Gods schepping te 'bebouwen en bewaren' spreekt van terughoudendheid, bescherming en koestering.

In Genesis 1 en 2 bestaat dus een precies evenwicht tussen wat de mens met de andere schepselen gemeenschappelijk heeft en de unieke voorrechten en verantwoordelijkheden van de mens. Onze eerste grote opdracht is God te verheerlijken door zijn goede schepping verder tot bloei te brengen. Zo wordt natuurbehoud een missionaire taak. Door ons in te zetten voor het behoud van het leven op aarde, weerspiegelen we Gods beeld.

Schepping in de Psalmen

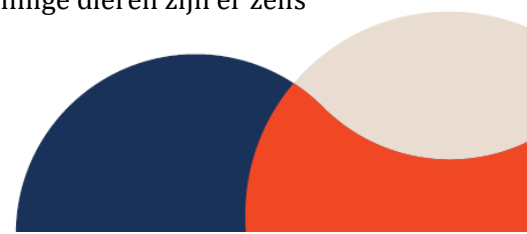
Ook in de Psalmen vinden we belangrijke theologische passages over de schepping. Veel psalmdichters schrijven dat de schepselen naar hun aard God aanbidden en prijzen. Bovendien bezingen ze dat God voor alle schepselen zorgt en voorziet in wat ze nodig hebben. In Psalm 145: 9 staat bijvoorbeeld: 'Goed is de Heer voor alles en allen, hij ontfermt zich over heel zijn schepping'. Dit is de God wiens karakter de mensheid mag weerspiegelen. In Psalm 8 hoor je de echo van Genesis 1 als het gaat over de koninklijke rol van de mensheid in de schepping (6-8). Maar de context is opnieuw theocentrisch. De Psalm opent en sluit af met het verheerlijken van Gods grote majesteit 'op heel de aarde'. In Psalm 104 komt de mens naar voren als een van de vele schepselen. Er wordt geen melding gemaakt van welk privilege of autoriteit dan ook. God heeft planten gemaakt voor de mensen, zodat ze wijn, olie en brood kunnen maken om in leven te blijven. Precies zo voorziet God in stromend water voor ezels, in bomen voor nestelende vogels, regen voor de bodem, gras voor het vee en bergen voor geiten en klipdassen. De wereld van Psalm 104 is zeker niet antropocentrisch, maar evenmin eco-centrisch. De aarde behoort niet toe aan een schepsel en ook niet aan alle geschapen soorten samen. De aarde is in zijn totaliteit van God, een God die leven geeft aan alle schepselen en zich verheugt in zijn werken (vers 31). De natuurlijke wereld is er om al die soorten in leven te houden. Dat betekent dat haar natuurlijke rijkdommen moeten worden gedeeld door alle soorten en niet verzameld door een schepsel ten koste van alle andere.

Gods wijsheid in de schepping

Volgens Spreuken 9:10 begint wijsheid met 'ontzag voor de HEER'. In hetzelfde Bijbelboek wordt ook het bestuderen van de schepping aangemoedigd, tot de kleinste dieren aan toe (Spreuken 30:24-28). Salomo baseerde zijn wijsheid op de natuur (1 Koningen 5:12-14). Job 38-41 is de langste passage in de Bijbel over de schepping. Deze hoofdstukken geven bijzondere aandacht aan verschijnselen en wezens waarover mensen geen controle hebben. God bespot het onvermogen van Job – en van de mensheid – om de grootsheid van de natuur te peilen. God verheugt zich over wilde, gekke en mooie wezens: leeuw, raaf, berggeit, wilde ezel, wilde os, struisvogel, oorlogspaar, havik, adelaar of gier, Behemoth en Leviathan (misschien respectievelijk nijlpaarden en krokodillen). Sommige van deze soorten vormen een bedreiging voor mensen; anderen leven ver weg van de mensen; zelfs het oorlogspaar, hoewel gebruikt door mensen, kan niet echt worden gecontroleerd. Job 38:25-27 maakt duidelijk dat God niet alleen aan mensen geeft wat ze nodig hebben. Hij geeft water en maakt het mogelijk dat er gegraasd wordt 'op de onbewoonde aarde, op de woestijn waar geen mensen leven'. God zorgt voor de wereld. Hij heeft interesse en plezier in wezens en verschijnselen die, vanuit menselijk perspectief, irrelevant of zelfs bedreigend zijn.

Noach en de plaats van rentmeesterschap

Het verslag over Noach in Genesis 6-9 verdient eveneens serieuze theologische aandacht als we onze relatie met onze medeschepselen onder de loep nemen. Deze hoofdstukken tonen een God die zich niet alleen betrokken toont bij de redding van mensen, maar die passie heeft voor behoud van biodiversiteit. Het reddingsschip bevat vier paar mensen. Van sommige dieren zijn er zelfs

zeven paar aan boord. In elk geval van alle dieren een paartje, 'om hun voortbestaan op aarde veilig te stellen' (Genesis 7:1-4). Al deze wezens, waaronder vermoedelijk onreine en schadelijke, hebben waarde voor God. Deze oude tekst maakt gehakt van eigentijdse natuurbeschermers-praat over 'natuurlijk kapitaal', 'ecosysteemdiensten', en 'de economische waarde van natuur'. Van Noach leren we dat de waarde van dieren niet zit in hun waarde voor de mensheid, noch in wat sommigen intrinsieke waarde noemen. Ze hebben waarde omdat ze belangrijk zijn voor God. Nadat de ark weer veilig op het droge is beland, sluipt er spanning in de relatie tussen mensen en andere schepselen. God verklaart dat de dieren nu angst voor de mens zullen voelen. 'Ze zijn in jullie macht.' (Genesis 9: 2).

Menselijk rentmeesterschap speelt zich af in een gevallen wereld waar angst, lijden en gebroken relaties realiteit zijn; de heelheid van de natuurlijke orde in de oorspronkelijke schepping is verstoord door de zonde van de mens. Maar God bevestigt zijn verbond met het teken van de regenboog. Hij geeft nieuwe hoop voor alle wezens op de ark. Gods eeuwig verlossende verbond is niet alleen voor mensen, maar ook - zoals Genesis 9 keer op keer herhaalt - voor 'alle levende wezens die bij jullie zijn', zelfs voor de aarde zelf (vers 13). Er is hoop voor dieren en voor de aarde in Gods grote plan.

Het Nieuwe Testament en de schepping

Het Nieuwe Testament spreekt minder over dieren en hun plaats in Gods plan. Maar het zou een vergissing zijn om te denken dat de Bijbelse aandacht voor de natuur verdwijnt met de komst van Jezus. Allereerst bouwt het Nieuwe Testament voort op het Oude Testament: het verbond met Noach was een eeuwig verbond en blijft intact.

Ten tweede blijkt uit de gelijkenissen van Jezus over vijgenbomen, vossen en bloemen zijn diepe aandacht voor de natuurlijke wereld. Hij drong er bij de discipelen op aan de vogels en bloemen te bekijken (Matteüs 6: 25-34). In de woestijn leefde hij 'te midden van de wilde dieren' (Marcus 1:13), waarin sommigen een verwijzing zien naar het visioen uit Jesaja 11. Jezus verkeerde in vrede bij de dieren.

In de derde plaats brengt Jezus door zijn dood en opstanding niet alleen verlossing voor de mens, maar ook herstel van alle gebrokenheid in de schepping. Kolossenzen 1: 15-20 en Romeinen 8: 19-28 maken expliciet duidelijk dat er continuïteit is tussen het werk van God in de schepping en de voleinding van de aarde. Alle dingen, dieren en mensen waren zeer goed gemaakt. Ze zijn beschadigd door de zonde en begrepen in het verzoenende werk van Christus. Hij maakt het mogelijk dat er voor alle dingen, dieren en mensen vernieuwing en herstel komt: de hemel op aarde.

Ten slotte laat de Bijbel op allerlei plekken zien dat mens en dier in Gods nieuwe schepping harmonieus samenleven (Jesaja 11: 6-9, 65: 17-25; Hosea 2: 17-23). Wolven, lammeren, luipaarden, geiten, kalveren, leeuwen, koeien, beren, slangen en kleine kinderen, ze leven in vrede naast elkaar. De vier levende wezens van Openbaring 4:6-11 vertegenwoordigen de hele schepping, die de verrezen Christus in dit nieuwe rijk aanbidden. Ze staan symbool voor wilde dieren (leeuwen), gedomesticeerde dieren (os), de mensheid en vogels (arend).

Openbaring 22 verwijst naar de rivieren van Eden en de boom van het leven.

Toch is de nieuwe schepping niet hetzelfde als het paradijs van Eden. Het is ook geen menselijk product en al evenmin iets totaal nieuws uit de hemel. Het is de perfecte combinatie van alle drie. De Bijbel legt van Genesis tot Openbaring een reis af van de tuin naar een stad. Het is een *tuinstad*, waar natuur en cultuur zich harmonieus met elkaar mengen. Het gaat hier om een radicale vernieuwing van het oorspronkelijke paradijs. Het beste van de menselijke arbeid is harmonieus opgenomen in de natuurlijke wereld. In het centrum, dat licht en leven uitstraalt, is de hemelse stad, een nieuwe schepping van God. *Wie zich nu inzet voor behoud van de schepping, anticipeert op dat Koninkrijk van God, waar de hele schepping zal worden hernieuwd en hersteld.*

Conclusie: principes en praktische toepassingen

Een Bijbels antwoord op de crisis van het verlies aan biodiversiteit is *theocentrisch* in plaats van antropocentrisch of eco-centrisch. Heel de Bijbel laat zien dat Gods plan met de mensheid samen gaat met zijn zorg voor alle levende wezens.

Ik sluit af met zes conclusies:

1. **Deze wereld is met al haar schepselen (menselijke en niet-menselijke) het eigendom van God.** Alle schepselen bestaan om Hem te *verheerlijken*.
2. **God geeft aan elke plant en elk dier zijn waarde.** Ze hebben *allemaal* hun plek in Gods schepping, verbond, verlossing en verzoening.
3. **De waarde van dieren en planten hangt niet af van hun betekenis voor de mens.** Ecologische beslissingen mogen *nooit* alleen genomen worden op grond van het nut voor de mens of economische belangen.
4. **Als we soorten tot uitsterven dwingen, brengen we schade toe aan de heelheid van Gods wereld.** We *verstoren Gods openbaring* in de schepping, we leggen het zwijgen op aan dieren die God verheerlijken door hun bestaan.
5. **Mensen hebben een goddelijke roeping: zij reflecteren Gods karakter als heersers over alle schepselen.** Onze roeping is *het leven in al zijn diversiteit te laten bloeien* en ons te verzetten tegen uitputting en aantasting. Dit is een speciale roeping voor sommigen, maar ook onderdeel van de brede roeping van alle leerlingen van Jezus.
6. **In een tijdperk van ecologische crisis biedt het christelijk geloof hoop voor mensen en de hele schepping.** Die hoop is geworteld in het verlossende werk van Christus voor *heel de geschapen werkelijkheid*.

Vanuit een Bijbels wereldbeeld kunnen christenen hun liefde en zorg tonen voor alles wat God geschapen heeft. Zorg voor de schepping heeft een volwaardige plek in het christelijk discipelschap. We zijn geroepen de afgoden van *consumentisme en materialisme* te bestrijden.

Deze afgoden

- drijven dieren en planten naar de afgrond
- buiten de armen uit
- en brengen schade toe aan ons geestelijk leven.

Ons gebruik van grondstoffen, energie en voedsel, het moet allemaal worden onderworpen aan de heerschappij van Christus. Christenen zijn geroepen samen met anderen te zoeken naar een levensstijl, die getuigt van een duurzame en levensvatbare toekomst voor Gods wereld. Zo kunnen christenen de heerschappij van Christus verkondigen. Bovendien kan heel de schepping hem dan aanbidden. 'Alles wat adem heeft, looft de HEER!'

Dave Bookless is Anglicaans geestelijke en als theoloog werkzaam voor de christelijke natuurbeschermingsorganisatie A Rocha International (www.arocha.org).

“ New Wine is een beweging van kerken waarin we elkaar *aanmoedigen, inspireren en toerusten om in de kracht van de Geest te getuigen van de komst van Gods Koninkrijk.*

